

Humane wetenschappen

TWEEDE GRAAD

DOMEINOVERSCHRIJDENDE DOORSTROOMFINALITEIT

Domeinverantwoordelijke: elisabethserreyn@ovsg.be

Coördinator secundair onderwijs: Ellenvandenblock@ovsg.be

OVSG vzw • Onderwijsvereniging van Steden en Gemeenten • Bischoffsheimlaan 1-8, 1000 Brussel

Humane wetenschappen

1. Plaats in de matrix

2. Logische vervolgopleidingen

3. Curriculum

3.1. Overzicht curriculumcomponenten

3.2. Eindtermen basisvorming

3.3. Cesuurdoelen:

- Overzicht wetenschapsdomeinen
- Historisch en cultureel bewustzijn
- Kunstbeschouwing
- Uitgebreide filosofie
- Algemene gedragswetenschappen
- Samenleving en politiek: sociale en humane wetenschappen

4. Bronnen en verwijzingen

1. Plaats in de matrix

De matrix is het nieuwe model waarin het volledige studieaanbod van het secundair onderwijs wordt geordend. Deze matrix omvat 8 studiedomeinen en 3 finaliteiten. De finaliteiten geven aan waarop de leerling wordt voorbereid: doorstromen naar het hoger onderwijs (doorstroomfinaliteit), naar de arbeidsmarkt (arbeidsmarktfinaliteit) of naar beide (dubbele finaliteit).

Via deze interactieve link: <https://www.kwalificatiesencurriculum.be/opleidingen> kan je de opleidingen bekijken per studiedomein, per finaliteit en per graad. Je kan onder andere ook onderzoeken met welke nieuwe opleiding een 'oude' studierichting concordeert.

Domein: domeinoverschrijdend			
Doorstroomfinaliteit		Dubbele finaliteit	Arbeidsmarktfinaliteit
Domeinoverschrijdend ASO	Domeingebonden TSO/KSO	TSO/KSO	(D) BSO
2de graad		2de graad	2de graad
Humane wetenschappen			
3de graad		3de graad	3de graad

Beschrijving Humane wetenschappen:

De studierichting humane wetenschappen is een studierichting in de doorstroomfinaliteit, gericht op een brede waaier aan opleidingen in het hoger onderwijs -zowel professionele als academische bacheloropleidingen- waar mens en samenleving centraal staan. Ze bevat daarom zowel theoretische als abstracte leerinhouden. De leerlingen kunnen de ervaringswereld in een breder perspectief plaatsen en relaties leggen vanuit onder meer een psychologisch, pedagogisch, sociologisch, kunstwetenschappelijk en filosofisch referentiekader.

2. Logische vervolgopleidingen

Het secundair onderwijs bereidt jongeren ook voor op het functioneren op de arbeidsmarkt en/of het doorstromen naar het hoger onderwijs en vervolgopleidingen.

Bij het ontwikkelen van de specifieke eindtermen is er rekening gehouden met logische vervolgopleidingen in het hoger onderwijs. Deze afstemming wil ertoe bijdragen om het studiesucces van leerlingen te verhogen.

De website www.onderwijskiezer.be helpt de zoektocht naar een toekomstige studierichting te vergemakkelijken.

3 ^E GRAAD	HOGER ONDERWIJS	
	PROFESSIONELE BACHELOR	ACADEMISCHE BACHELOR
Humane wetenschappen	/ Gecombineerde studiegebieden (Pedagogie van het jonge kind) / Onderwijs / Handelswetenschappen en Bedrijfskunde (Journalistiek)	Archeologie en Kunstwetenschappen, Geschiedenis, Godgeleerdheid, Godsdienstwetenschappen en Kerkelijk recht, Wijsbegeerte en Moraalwetenschappen Psychologie en Pedagogische wetenschappen, Sociaal-agogisch werk Gecombineerde studiegebieden (Global communication, International Affairs, Sociaal-economische wetenschappen), Politieke en Sociale wetenschappen, Rechten, Notariaat en Criminologische wetenschappen, Verkeerskunde

3. Curriculum

3.1. Overzicht curriculumcomponenten

Eindtermen basisvorming: <ul style="list-style-type: none">- Eindtermen basisvorming doorstroomfinaliteit
Cesuurdoelen: <ul style="list-style-type: none">- Historisch en cultureel bewustzijn- Kunstbeschouwing- Filosofie- Algemene gedragswetenschappen- Sociale en humane wetenschappen

3.2. Eindtermen basisvorming

Naast het specifiek gedeelte en complementair gedeelte bevat elke opleiding van het secundair onderwijs een deel basisvorming. Voor alle finaliteiten zijn de eindtermen van de basisvorming in 16 sleutelcompetenties ondergebracht. Voor elke finaliteit is er een set van eindtermen.

De eindtermen voor de basisvorming van de doorstroomfinaliteit, de eindtermen voor de basisvorming van de dubbele finaliteit en de eindtermen voor de basisvorming van de arbeidsmarktfinaliteit vind je op:

www.onderwijsdoelen.be.

3.3. Cesuurdoelen:

Voor de 2de graad van het secundair onderwijs gelden cesuurdoelen. Deze doelen zijn afgeleid van de specifieke eindtermen (SPET) voor de 3de graad. Een selectie van specifieke eindtermen werd geselecteerd om cesuurdoelen van af te leiden. Deze cesuurdoelen moeten de leerlingen **op het einde van de 2de graad behalen**.

▪ Overzicht wetenschapsdomeinen

Het specifieke gedeelte van de opleidingen van het secundair onderwijs zijn opgebouwd uit doelstellingen die uit **verschillende wetenschapsdomeinen** komen. Alle mogelijke wetenschapsdomeinen van het secundair onderwijs staan in de tabel hieronder in de eerste kolom.

Elk wetenschapsdomein omvat verschillende **onderdelen**. Deze onderdelen worden soms bouwblockjes genoemd. Ze vormen als het ware de onderdelen van de opleiding. Zo bestaat het wetenschapsdomein 'wiskunde' bijvoorbeeld uit de onderdelen 'uitgebreide wiskunde ifv economie', 'gevorderde wiskunde', 'uitgebreide statistiek', 'uitgebreide wiskunde ifv wetenschappen' en 'toegepaste wiskunde'. Het onderdeel 'toegepaste wiskunde' is vervolgens verschillend gedefinieerd naargelang de toepassing in die opleiding.

Per opleiding is vervolgens **een selectie gemaakt van onderdelen** die voor de opleiding in kwestie van toepassing is. Dat wil ook zeggen dat overheen verschillende opleidingen het mogelijk is dat dezelfde onderdelen worden gebruikt. Zo zie je het onderdeel 'Samenleving en politiek: Communicatiewetenschappen' van het wetenschapsdomein Sociale wetenschappen zowel in de opleiding Informatie- en communicatiewetenschappen (domein STEM) als in Taal- en communicatiewetenschappen (domein Taal & cultuur) terugkomen.

In de tabel hieronder staan de onderdelen van de wetenschapsdomeinen voor de verschillende richtingen van de 3de graad. De onderdelen die in het **zwart** staan geschreven, zijn de **onderdelen die in de 2de graad al (deels) aan bod komen**. De onderdelen die in het **grijs** staan geschreven, zijn de onderdelen die pas in **de 3de graad** aan bod komen. Deze manier van voorstellen geeft inzicht in het geheel van onderdelen -en de bijhorende doelstellingen- van de volledige opleiding.

	DOORSTROOM domeinoverschrijdend	DOORSTROOM domeingebonden
Wetenschapsdomein	Humane wetenschappen	Maatschappij- & welzijnswetenschappen
Algemene doorstroomcompetenties	Generieke doorstroomcompetenties Historisch en cultureel bewustzijn	Generieke doorstroomcompetenties
Kunst en cultuur	Kunstbeschouwing	
Filosofie	Uitgebreide filosofie	Pakket uit de filosofie
Wiskunde	Uitgebreide statistiek	Uitgebreide statistiek
Biologie		Fysiologie en anatomie van de mens
Chemie		Chemie: classificatie en IUPAC-naamgeving van stoffen
Gedragwetenschappen	Algemene gedragwetenschappen	Algemene gedragwetenschappen
Sociale wetenschappen	Samenleving en politiek: sociale en humane wetenschappen, Communicatiewetenschappen, Sociale aspecten van recht	Samenleving en politiek: sociale en humane wetenschappen, Communicatiewetenschappen Sociale aspecten van recht.

▪ Historisch en cultureel bewustzijn

Uitgangspunten:

De doelstelling om historisch denken te ontwikkelen bij leerlingen wordt grotendeels bereikt via de eindtermen van sleutelcompetentie 8 'Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn'. Op de eindtermen van die basisvorming zijn enkele uitbreidingen gemaakt via de specifieke eindtermen. Het is aangeraden om deze specifieke eindtermen naast de gelijkaardige eindtermen uit de basisvorming te leggen en vooral te letten op de verschillen.

In de basisvorming is onder sleutelcompetentie 8 'Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn' een eindterm opgenomen waar de kenmerken van westerse en niet-westerse samenlevingen opgesomd worden als een suggestie waartussen men een keuze kan maken. Voor de studierichtingen waaraan dit onderdeel gekoppeld wordt, zijn deze kenmerken echter geen suggestie maar zijn ze verplichte kennis. Dezelfde redenering wordt ook gevolgd voor de historische redeneerwijzen en bijhorende structuurbegrippen. Verder wordt in de basisvorming in dezelfde sleutelcompetentie aandacht besteed aan de historische vraag. De specifieke eindtermen bouwen voort op de basisvorming door van de leerlingen te verwachten dat ze niet alleen bestaande historische vragen evalueren, maar ook zelf een onderzoekbare historische vraag formuleren. Tenslotte wordt in de basisvorming verwacht dat leerlingen reflecteren over actuele maatschappelijke uitdagingen en dit op basis van aangereikte antwoorden die historische argumenten bevatten. De specifieke eindtermen gaan een stap verder door leerlingen zélf een antwoord te laten formuleren op actuele maatschappelijke uitdagingen, zonder dat de argumenten door de leerkracht worden aangereikt. Deze antwoorden situeren zich nog steeds binnen de context van de democratische principes van de rechtsstaat. Alle historische begrippen, structuurbegrippen en historische redeneerwijzen, alsook de kenmerken van de moderne tijd en de hedendaagse tijd, worden in deze eindterm opgesomd. Het is immers zo dat in deze eindterm eigenlijk alle kennis die de leerlingen gedurende de hele derde graad hebben opgebouwd, samenkomt in een demonstratie van historisch denken, die stimuleert om maatschappelijke verantwoordelijkheid op te nemen voor de samenleving van vandaag en morgen.

In de basisvorming hebben leerlingen geleerd om kunst en cultuur waar te nemen en te beleven. In de specifieke eindtermen beogen we dat leerlingen aspecten van vormgeving in kunst- en cultuuruitingen in verband kunnen brengen met de tijd, ruimte en sociale context waarin ze voorkomen. Leerlingen in deze leeftijdsgroep gaan steeds meer (spontaan) analyseren en stellen zich zo in staat zich te oriënteren in maatschappelijke, historische en geografische contexten.

Cesuurdoelen:

1.2.1*	Doelzin
	De leerlingen onderscheiden voor de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd kenmerken van westerse en niet-westerse samenlevingen, gelijkenissen en verschillen in kenmerken tussen samenlevingen, gelijkenissen en verschillen in kenmerken van samenlevingen uit vorige periodes, evenals kenmerken van interculturele contacten.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	- Kenmerken van westerse en niet-westerse samenlevingen uit de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd voor elk van de maatschappelijke domeinen: <ul style="list-style-type: none"> > Politiek: staatsvorming en veranderende territoriale invulling; imperialisme; kolonialisme; politieke revolutie; bestuurlijke organisatie en staatsvorm (zoals monarchie, republiek, stadstaat, absolutisme, democratie) met kenmerken zoals grondwet, volkssoevereiniteit, vertegenwoordiging, (de)centralisatie, rechtspraak > Sociaal: gelaagde samenleving; nomadische, agrarische en industriële samenleving; stedelijke samenleving; (on)gelijkheid; (on)vrijheid; slavernij; oorlog, geweld en vrede; minderheden; migratie; kenmerken zoals gezinsorganisatie; demografische processen; interactie met natuur; wij-zij-denken; burgerrechten > Cultureel: kunst- en cultuuruitingen; filosofie; levensbeschouwing en levensbeschouwelijke organisatie; religieuze hervormingen en breuk; multiculturele samenleving; wetenschappen en technologie; drukkunst; kenmerken zoals tradities en gewoonten; mens- en wereldbeelden; mentaliteiten; culturele en artistieke stromingen; onderwijs > Economisch: economische systemen; landbouw; nijverheid; handel; industrialisering; mondialisering; kapitalisme; koopkracht en levensstandaard; arbeidsorganisatie; kenmerken zoals vraag en aanbod; concurrentie; commercialisering; overheidsregulering, transport(r)evolutie; innovatie
	*Conceptuele kennis
	- Kenmerken van westerse en niet-westerse samenlevingen uit de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd voor elk van de maatschappelijke domeinen: <ul style="list-style-type: none"> > Politiek: staatsvorming en veranderende territoriale invulling; imperialisme; kolonialisme; politieke revolutie; bestuurlijke organisatie en staatsvormen (zoals monarchie, republiek, stadstaat, absolutisme, democratie) met kenmerken zoals grondwet, volkssoevereiniteit, vertegenwoordiging, (de)centralisatie, rechtspraak > Sociaal: gelaagde samenleving; nomadische, agrarische en industriële samenleving; stedelijke samenleving; (on)gelijkheid; (on)vrijheid; slavernij; oorlog, geweld en vrede; minderheden; migratie; kenmerken zoals gezinsorganisatie; demografische processen; interactie met natuur; wij-zij-denken; burgerrechten > Cultureel: kunst- en cultuuruitingen; filosofie; levensbeschouwing en levensbeschouwelijke organisatie; religieuze hervormingen en breuk; multiculturele samenleving; wetenschappen en technologie; drukkunst; kenmerken zoals tradities en gewoonten; mens- en wereldbeelden; mentaliteiten; culturele en artistieke stromingen; onderwijs > Economisch: economische systemen; landbouw; nijverheid; handel; industrialisering; mondialisering; kapitalisme; koopkracht en levensstandaard; arbeidsorganisatie; kenmerken zoals vraag en aanbod; concurrentie; commercialisering; overheidsregulering; transport(r)evolutie; innovatie <p>- Verbanden en dynamiek tussen de maatschappelijke domeinen</p> <p>- Gelijkenissen en verschillen in dezelfde periode (synchroon) en tussen verschillende periodes (diachroon)</p> <p>- Aard van de interculturele contacten zoals gelijke of ongelijke machtsverhouding, vreedzaam of gewelddadig contact, wederkerigheid of uitbuiting in het contact, cultuurvermenging of dominantie, wederzijdse perceptie, wederzijdse impact</p>
	*Procedurele kennis
	- Hanteren van meerdere perspectieven (multiperspectiviteit)
	*Metacognitieve kennis
	Met inbegrip van context
	Met inbegrip van dimensies eindterm
	*Cognitieve dimensie Analyseren

1.2.2*	Doelzin	De leerlingen evalueren een historische vraag op basis van de soort, de onderzoekbaarheid en de situering ervan in het historisch referentiekader.
	Met inbegrip van kennis	
	*Feitenkennis	
		- Structuurbegrippen met betrekking tot <ul style="list-style-type: none"> > Tijd: millennium, eeuw, jaar, tijdrekening, chronologie, periode, continuïteit, verandering, breuk, evolutie, revolutie, duur, gelijktijdigheid, ongelijktijdigheid > Ruimte: lokaal, regionaal, (West-)Europees, westers en niet-westers, mondiaal, centrum-periferie, opengesloten ruimte, stedelijk en ruraal, continentaal en maritiem > Maatschappelijke domeinen: politiek, sociaal, cultureel, economisch
		- Structuurbegrippen met betrekking tot typische historische redeneerwijzen: oorzaak en gevolg, toeval, perspectief, historische inleving, continuïteit, verandering, argument, bewijs, gelijktijdigheid en ongelijktijdigheid, bedoelde en onbedoelde handelingen en gevolgen en structuurbegrippen zoals structurele en incidentele oorzaak, historische contextualisering, de menselijke en structurele (f)actoren (agency), analogie, verband, veralgemening, stereotypering
	*Conceptuele kennis	
		- Standplaatsgebondenheid
		- Soorten historische vragen: vraag over het verleden, over de relatie verleden-heden, over de totstandkoming van historische kennis of over representaties van het verleden
		- Criteria voor de onderzoekbaarheid van een vraag zoals afbakening in tijd, ruimte of maatschappelijk domein, bestaan van bronnen, relevantie van bronnen, gebruik van historische redeneerwijzen, beschikbare tijd en middelen
	*Procedurele kennis	
		- Toepassen van historische redeneerwijzen: causaal redeneren, meerdere perspectieven hanteren, zich inleven in de context van het verleden, continuïteit en verandering analyseren, bewijs gebruiken, actualiseren en historiseren, tussen historische feiten verbanden leggen en historische redeneerwijzen zoals historisch contextualiseren, over bronnen reflecteren, de menselijke en de structurele (f)actoren (agency) benoemen, historische analogieën leggen, veralgemening en stereotypering onderzoeken
	*Metacognitieve kennis	
Met inbegrip van context		
Met inbegrip van dimensies eindterm		
*Cognitieve dimensie	Evalueren	

1.2.5*	Doelzin	De leerlingen brengen aspecten van vormgeving in kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin die voorkomen.
	Met inbegrip van kennis	
	*Feitenkennis	
	*Conceptuele kennis	
		- Aspecten van vormgeving zoals materialen, technieken en functie, in tijd, ruimte en maatschappelijke domeinen
		- Uitingen van kunst en cultuur zoals in media, in materieel en immaterieel erfgoed, in artistiek werk
	*Procedurele kennis	
		- Toepassen van methodes om aspecten van vormgeving in verband te brengen met de context waarin die voorkomen
	*Metacognitieve kennis	
	Met inbegrip van context	

Met inbegrip van dimensies eindterm	
*Cognitieve dimensie	Analyseren

▪ **Kunstbeschouwing**

In de basisvorming zijn een aantal kenniselementen en vaardigheden in verband met kunstbeschouwing verworven. In de specifieke eindtermen verdiepen we de beschouwing en de analyse van materiële en immateriële kunstuitingen. Het doel is om leerlingen dieper inzicht te laten verwerven in kunst en hun filosofische, kritische en creatieve denkvermogen verder te stimuleren. Dat gebeurt op drie manieren: (1) de leerlingen verbreden hun kennis van de kunstgeschiedenis en de bredere cultureel-historische context waarin kunst tot stand komt, via de uitbouw van een referentiekader. Het innemen van meerdere perspectieven is hierbij belangrijk. Ze leren vragen en antwoorden uit de filosofische traditie te begrijpen en te analyseren. (2) ze voeren (interdisciplinaire) onderzoeksopdrachten uit gebaseerd op methoden uit de kunstwetenschappen en aanverwante humane wetenschappen. Ze leren methoden aan zoals de kritische bronnenstudie en de analyse van discours, inhoud, het sociale netwerk of de context alsook visuele, auditieve en materiële analyse; (3) ze onderbouwen hun analyse over kunst, kunstuitingen en het concept schoonheid met theorieën en bestaande opvattingen en reflecteren hier kritisch over.

Zo ontwikkelen de leerlingen een eigen, weloverwogen visie met betrekking tot kunst.

Cesuurdoelen:

4.7.1*	Doelzin
	De leerlingen analyseren kunstuitingen uit verschillende kunststromingen, periodes en samenlevingen om een kunsthistorisch referentiekader uit te bouwen.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel waaronder de zeven periodes van het courante westerse historische referentiekader
	*Conceptuele kennis
	- Bouwstenen, technieken en materialen van kunstuitingen
	- Theorieën zoals esthetische, ethische en representatieve opvattingen over wat kunst is
	- Kenmerkende kunsthistorische elementen zoals schoonheidsidealen, vakmanschap, het artistiek parcours, de rol van het bovennatuurlijke, abstractieniveaus, economische waarde, de aandacht voor de vorm, de mate van weerspiegeling of vervreemding van de maatschappij, de stijlkenmerken, de rol van de opdrachtgever(s), de rol in beeldvorming over het verleden of het heden, de rol in opinievorming, de betekenissen, de genderdimensie
	*Procedurele kennis
- Hanteren van meerdere perspectieven (multiperspectiviteit)	
- Situeren van kunstuitingen in de maatschappelijke, historische en geografische context	
- Analyseren en interpreteren op een kunsttechnische wijze	
Met inbegrip van context	
*Het cesuurdoel wordt gerealiseerd met artistieke expressievormen zoals architectuur, beeldende en audiovisuele kunsten, muziek, literatuur, toegepaste kunsten, podiumkunsten.	
Met inbegrip van dimensies eindterm	
*Cognitieve dimensie	Analyseren

4.7.2*	Doelzin
	De leerlingen passen analysemethoden uit artistiek onderzoek binnen een aangereikte dataset toe.
	Met inbegrip van kennis
*Feitenkennis	

- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel	
*Conceptuele kennis	
- Bouwstenen, technieken en materialen van kunstuitingen	
- Kenmerkende kunsthistorische elementen vermeld in de conceptuele kennis van het cesuurdoel 4.7.1*	
*Procedurele kennis	
- Toepassen van analysemethoden uit artistiek onderzoek zoals visuele, auditieve, materiële, kwantitatieve, discours-, inhouds-, sociale netwerk- en contextanalyse, zelfanalyse	
- Hanteren van meerdere perspectieven (multiperspectiviteit) zoals eerstpersoonsperspectief en derdepersoonsperspectief	
Met inbegrip van context	
*Het cesuurdoel wordt gerealiseerd met een aangereikte onderzoeksvraag en een aangereikte analysemethode.	
Met inbegrip van dimensies eindterm	
*Cognitieve dimensie	Toepassen

▪ Uitgebreide filosofie

De leerlingen worden geïntroduceerd in wijsgerige antropologie, ethiek, zijns- en kenleer, wetenschapsfilosofie en politieke filosofie. Ze doen dat door te reflecteren over verschillende visies, stromingen en vraagstukken aan de hand van filosofische begrippen. Het is eigen aan reflecteren binnen de filosofie dat vooronderstellingen en denkkaders fundamenteel en kritisch in vraag worden gesteld. Daarnaast worden enkele vaardigheden die ze verwierven in de basisvorming verdiept, aangescherpt en verder ingeoeft, zoals visies interpreteren en vergelijken, argumenteren, filosofische en morele vragen stellen, begrijpend lezen en schrijven van teksten met een filosofische of ethische invalshoek, gedachte-experimenten uitvoeren en de eigen visie in vraag stellen. Om de verworven wijsgerige inzichten en vaardigheden goed te kunnen kaderen en het denken van de leerlingen uit te dagen, ontwikkelen ze hun kennis van vragen, theorieën en begrippen uit de geschiedenis van de filosofie, van de oudheid tot het nu. Ze leren vragen en antwoorden uit de filosofische traditie te begrijpen, analyseren en bekritisieren. Het overkoepelende doel van de specifieke eindtermen filosofie is het filosofische, morele en argumentatieve denken en de kritische oordeelsvaardigheden van leerlingen te stimuleren. Zo ontwikkelen ze een eigen, weloverwogen visie op maatschappelijke, wetenschappelijke en existentiële vraagstukken en uitdagingen.

Cesuurdoelen:

5.1.1*	Doelzin
	De leerlingen reflecteren over wijsgerig antropologische visies aan de hand van filosofische begrippen.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel
	*Conceptuele kennis
	- Filosofische begrippenparen uit de wijsgerige antropologie zoals geest en lichaam, cultuur en natuur, emotie en rede, vrijheid en determinisme, mens en techniek, sekse en gender, mens en dier
	- Wijsgerig antropologische visies met inbegrip van monisme en dualisme
	*Procedurele kennis
	- Toepassen van strategieën om te reflecteren over wijsgerig antropologische visies zoals vragen stellen, wijsgerig antropologische visies interpreteren en vergelijken, gedachte-experimenten uitvoeren, casussen bestuderen, teksten met een wijsgerig antropologische invalshoek lezen en schrijven, voor en tegen een visie argumenteren, de eigen visie in vraag stellen
Met inbegrip van dimensies eindterm	

	*Cognitieve dimensie	Evalueren
--	-----------------------------	-----------

5.1.2*	Doelzin	
		De leerlingen reflecteren over ethische stromingen en vraagstukken aan de hand van filosofische begrippen.
	Met inbegrip van kennis	
	*Feitenkennis	
		- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel
	*Conceptuele kennis	
		- Filosofische begrippen uit de ethiek zoals moreel dilemma, het goede, intentie, verantwoordelijkheid, geluk, waarden en normen, universalisme en relativisme, levenskunst, de gulden regel, is-ought, legaal, legitiem
		- Ethische stromingen met inbegrip van plicht- en gevolgenethiek
	*Procedurele kennis	
	- Toepassen van strategieën om te reflecteren over ethische stromingen	
	Met inbegrip van dimensies eindterm	
	*Cognitieve dimensie	Evalueren

5.1.3*	Doelzin	
		De leerlingen reflecteren over visies uit de zijnsleer en kenleer.
	Met inbegrip van kennis	
	*Feitenkennis	
		- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel
	*Conceptuele kennis	
		- Het onderscheid tussen natuur-, gedrags- en cultuurwetenschappen en de eigenheid van filosofie
		- Visies uit de zijns- en kenleer met inbegrip van rationalisme, empirisme
	*Procedurele kennis	
	Toepassen van strategieën om te reflecteren over visies uit de zijnsleer en kenleer zoals vragen stellen, visies interpreteren en vergelijken, gedachte-experimenten uitvoeren, teksten met een filosofische invalshoek lezen, voor en tegen een visie argumenteren, de eigen visie in vraag stellen	
	Met inbegrip van dimensies eindterm	
	*Cognitieve dimensie	Evalueren

▪ [Algemene gedragswetenschappen](#)

De leerlingen worden geïntroduceerd in verschillende deelaspecten (denkkaders) van de psychologie (zoals sociale psychologie, ontwikkelingspsychologie, persoonlijkheidspsychologie), de pedagogie (met inbegrip van de ortho(ped)agogie) en de interpersoonlijke communicatiekaders.

Verbreiden doen leerlingen via een focus op drie inhoudelijke domeinen: 1. Fundamenten van menselijk gedrag; 2. (Sociale) identiteit en groepsprocessen en 3. Ontwikkeling. De verschillende wetenschappelijke denkkaders worden hierbij kritisch geanalyseerd, met elkaar vergeleken en in verband gebracht. Er is aandacht voor zowel een historisch perspectief als voor recente onderzoeksbevindingen. Leerlingen verkennen de multifactoriële basis van menselijk gedrag (bv. waarneming, cognitie, emotie en handelen). Leerlingen staan ook stil bij wat als normaal gedrag wordt beschouwd. De concepten 'persoonlijkheid' en 'sociale invloeden op gedrag' worden bestudeerd. Met aandacht voor *nature* en *nurture* leren de leerlingen de basis van de ontwikkeling van onder andere sociale vaardigheden, moraliteit en cognitieve vaardigheden doorheen de levensloop. Leerlingen worden uitgedaagd om ontwikkeling zowel binnen een levensfase te bekijken (samenhang van deeldomeinen) als over levensfasen heen (evolutie). Tot slot verkennen de leerlingen het pedagogisch handelen bij kinderen en volwassenen (individueel en/of in groep), dit zowel in gewone als bijzondere contexten. De focus ligt hierbij op de ondersteuningsprocessen in leren en ontwikkelen.

Verderbouwend op de sociaal-relatieve competenties en competenties rond mentaal welbevinden uit de basisvorming, verdiepen leerlingen zich in een selectie van interpersoonlijke communicatiekaders zoals het verschil tussen observeren en interpreteren, perspectief nemen en axioma's uit de gespreksvoering.

Het overkoepelende doel is om vanuit verschillende (in tijd en ruimte) psychologische en pedagogische perspectieven de complexiteit van menselijk gedrag te leren kennen en er kritisch over te reflecteren.

Cesuurdoelen:

14.1.1*	Doelzin	
		De leerlingen analyseren per levensloofase de domeinen van ontwikkeling.
	Met inbegrip van kennis	
	*Feitenkennis	
		- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel waaronder de domeinen van de ontwikkelingspsychologie: fysiek, cognitief, socio-emotioneel
	*Conceptuele kennis	
		- De levensloofasen: prenataal, baby en peuter, vroege kindertijd, midden kindertijd, adolescentie, vroege volwassenheid, midden volwassenheid, late volwassenheid
		- Fysieke ontwikkeling: (senso)motorische ontwikkeling
		- Cognitieve ontwikkeling: sensomotorisch tot formeel-operationeel denken, morele ontwikkeling
		- Socio-emotionele ontwikkeling: gehechtheidsontwikkeling, identiteitsvorming
	*Procedurele kennis	
	- Vergelijken van levensloofasen	
	Met inbegrip van dimensies eindterm	
	*Cognitieve dimensie	Analyseren

14.1.2*	Doelzin	
		De leerlingen reflecteren over sociaal gedrag.
	Met inbegrip van kennis	
	*Feitenkennis	
		- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel waaronder sociale cognitie, groepsprocessen, sociale beïnvloeding
	*Conceptuele kennis	
		- Elementen van sociaal gedrag: sociale cognitie, groepsprocessen, sociale beïnvloeding
	*Procedurele kennis	
		- Reflecteren over sociaal gedrag zoals op basis van cross-cultureel perspectief, klassiek en recent onderzoek
		Met inbegrip van dimensies eindterm
	*Cognitieve dimensie	Evalueren

14.1.3*	Doelzin	
		De leerlingen analyseren persoonlijkheid.
	Met inbegrip van kennis	
	*Feitenkennis	
		- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel
	*Conceptuele kennis	
		- Elementen van persoonlijkheid: identiteit, trekken, emotie, zelfconcept, temperament, coping, veerkracht, motivatie
	- De invloed van genetische en omgevingsfactoren en de interactie tussen beide op de ontwikkeling van persoonlijkheid	
	*Procedurele kennis	

	- Hanteren van strategieën om persoonlijkheid te analyseren
	Met inbegrip van dimensies eindterm
*Cognitieve dimensie	Analyseren

14.1.4*	Doelzin
	De leerlingen hanteren interpersoonlijke communicatiekaders in een gesprekscontext.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel
	*Conceptuele kennis
	- Interpersoonlijke communicatiekaders zoals axioma's uit de gespreksvoering, verbindende communicatie
	- Perspectiefname: de impact van het eigen referentiekader en het referentiekader van de ander op gesprekken
	- Verschil tussen observeren en interpreteren
	*Procedurele kennis
	- Hanteren van interpersoonlijke communicatiekaders: in het perspectief van de ander blijven
	Met inbegrip van dimensies eindterm
*Cognitieve dimensie	Toepassen

14.1.7*	Doelzin
	De leerlingen bespreken met medeleerlingen een aantal eigenschappen van zichzelf aan de hand van een reflectie-instrument.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	*Conceptuele kennis
	- Persoonlijkheidskenmerken op basis van actuele wetenschappelijke inzichten
	*Procedurele kennis
	- Toepassen van reflectievaardigheden
	- Gebruiken van reflectie-instrumenten
	*Metacognitieve kennis
	- Eigenschappen van zichzelf
	Met inbegrip van context
	Met inbegrip van dimensies eindterm
*Cognitieve dimensie	Evalueren
*Affectieve dimensie	Open staan voor opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

▪ **Samenleving en politiek: sociale en humane wetenschappen**

De leerlingen worden geïntroduceerd in de politicologie en sociologie, met ondersteuning door andere deelgebieden van de sociale en humane wetenschappen zoals geschiedenis, sociaal-economische en politieke geografie en sociale en culturele antropologie. We verdiepen competenties van de basisvorming met aspecten uit de sociale en humane wetenschappen. De leerlingen bestuderen enerzijds politieke processen en instituties op verschillende schaalniveaus en anderzijds kenmerken van hedendaagse samenlevingen aan de hand van sociologische begrippen en theorieën.

Aansluitend onderzoeken ze het historische en ruimtelijke perspectief van maatschappelijke vraagstukken. Leerlingen interpreteren kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksresultaten uit deelgebieden van de sociale en humane wetenschappen.

Het overkoepelende doel van de specifieke eindtermen samenleving en politiek is het reflecteren over maatschappelijke vraagstukken, vanuit meerdere perspectieven.

Cesuurdoelen:

15.1.2*	Doelzin
	De leerlingen analyseren kenmerken van hedendaagse samenlevingen aan de hand van sociologische begrippen.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel
	*Conceptuele kennis
	- Sociologische begrippen: status, rol, macht, (on)gelijkheid, conflict, norm, cultuur, stand, klasse, groep
	- Kenmerken van hedendaagse samenlevingen zoals individualisering, socialisatie, sociale controle, modernisering, transformatie, stratificatie, sociale mobiliteit, arbeidsverdeling, secularisering, emancipatie, rationalisering, machtsstrijd
	*Procedurele kennis
	- Toepassen van strategieën om kenmerken van hedendaagse samenlevingen sociologisch te analyseren zoals zoeken naar onderliggende structuren en mechanismen, zoeken naar causale verbanden en correlaties, vergelijken in tijd en ruimte
Met inbegrip van dimensies eindterm	
*Cognitieve dimensie	Analyseren

4. Bronnen en verwijzingen

www.kwalificatiesencurriculum.be/opleidingen

: website waarop je matrix kan raadplegen

www.onderwijsdoelen.be

: website met laatste versies van de eindtermen

www.vlaamsekwalificatiestructuur.be/kwalificatiedatabank

: website van de Vlaamse kwalificatiestructuur

www.ovsg.be/leerplannen/secundair-onderwijs

: OVSG-website met servicedocumenten, screencasts, opleidingen ...